

Clementis IV Parvus fons 1265

In primis citanda venit Clementis IV bulla Parvus fons, quae, multis difficultatibus finem imponens ordinem in pace restituit. Saepe edita, invenitur (cf. Potthast, *Reg.*, n. 19185), speciatim in bullario a Ioanne de Cireyo, Cistercii abbate, Divione impresso anno 1491; ibidem textus apte dividitur his octo capitulis: 1) Excellens commendatio sacri huius ordinis et detestatio praedictarum difficultatum. 2) De cura vacantis monasterii, nec non de electione et confirmatione abbatis Cistercii qui, facta electione concordi, est apostolica auctoritate confirmatus et potest administrare. 3) De remissione statutorum concilii generalis de electionibus et electoribus ordinis. 4) De capitulo generali et definitoribus, de litteris capitulo missis, de iudiciis ab eo datis et de eleemosynis recipiendis. 5) De visitatione domus Cistercii et proclamationibus in ea faciendis. 6) De visitationibus et visitatoribus ordinis, de eorum potestate, electionibus, peticionibus, emissionibus fratrum, etc. 7) De punitionibus in visitationibus faciendis, de donis suspectis et de protelatione visitationum. 8) De causis depositionis abbatum; de male depositis, etc.

Clemens episcopus servus servorum Dei, ad perpetuam rei memoriam.

1. Parvus fons qui crevit in fluvium, et in lucem solemque conversus, in aquas plurimas redundavit, Cisterciensis est ordo praelucidus, qui a sui ortus exordio parvus et humilis abiectioe habitus, tenuitate substantiae, humilitatis professione, ac numero professorum, sub fontis metaphora non indigne describitur, cui diversarum illi proprietatem conformitate conformis non immerito comparatur. Hic est enim. fons hortorum irriguus ceteras rigans religiones et ordines, ac in ipsos exemplis salutaribus scaturizans. Hic est fons amenus varietate virtutum, praeclarus munditiae puritate, pietate patens, indeficiens sanctitate. Horum merito sic excrescere meruit, ut fontis nomen excedens, fluvius censeatur. Cuius processus laudabilis de virtute in virtutem, ut Deum deorum in Syon videat gradientis, universalis Ecclesiae laetificat unitatem, in qua per meritorum evidentiam. clarae lucis splendorem adeptus, quasi stella matutina resplendet in medio nebulae mundi huius, et in ea splendoris emittens radios instar solis, velut aquaeductus; de paradiso progrediens, in aquas redundat plurimas, hortum plantationum suarum, coetus quidem claustralium quos produxit, aquis irrigans gratiarum, et vino spiritualis laetitiae fructum inebrians partus sui. Huius siquidem ordinis sacra religio a suae institutionis auspiciis quasi deserta et invia, utpote paucis

adhuc initiata cultoribus, tandem honoris et honestatis fructus parturiens, ramos suos, ramos quidem honoris et grátiae, quasi terebinthus extendit, germinans generationes et progenies germinavit. Ea propter laetatur et iubilat laetabunda, et laudans exultat iam in multitudine numerosa spectabilis, quae olim. quasi despicibilis in solitudine delitebat. Digne itaque hic ordo dignissimus, dilectus et praelectus a Domino, eidem psallit et asserit cum propheta: *In terra deserta et in via, sic in sancto tibi* desiderio, et solido proposito religionis *apparui*; non ut me in habitu vel ambitu ostentationis tibi qui omnia vides ostenderem, sed ut in humilitatis abiectioe tuam viderem et, te misericorditer donante, perciperem gloriam et virtutem. Vidit enim et gavisus est; percepit, ut praemittitur, multae fecunditatis gloriam nihilominus in caritate fundatus. Primi namque ipsius ordinis architecti prima quasi eiusdem ordinis fundamenta in caritate iecerunt, eundem ordinem ad instar sponsi caelestis, qui in speciosissima sponsa sua caritatem, ut ipsa fatetur, quo in ea perseverantior fieret ordinavit, caritatis praeceptis et institutionibus ordinantes. Quibus Caritatis Carta nomen nec immerito imponentes, per ipsam ad caritatis conservationem straverunt, iuxta prophetae promissum. Ipsius ordinis lapides ordinati in illa quid maioribus quidve minoribus debeat apertius statuente, ut secundum eiusdem prophetae vaticinium, ipsius ordinis agni iuxta suum ordinem pascerentur. Licet autem ordo praedictus, ex caritatis ordinatione firmissimus, et ut castrorum. acies ordinata terribilis, continue in spiritualis pugnae procinctu desudans, contra hostes spiritus pugnare didicerit, et ipsos etiam expugnare; adhuc tamen satan cribrum suum movere non desinit, sed ipsum. movet et excutit, exspectans et expetens ut excutiat filios excussorum. Adhuc Sizaras Israëlitae, falcatis eos curribus oppressurus, insequitur. Adhuc hostis antiquus peculiarem Domini populum, religiosos videlicet, Dominum contemplationis speculatione videntes, et specialiter in eius partem assumptos, non cessat impetere; sed totis satagit viribus, variis conatur insidiis, diversis in illos conatibus insilit, ut ipse a participio gaudii caelestis exclusus, in eis iocunde habitantibus unius moris in domo caritatem. vulneret, unitatem separet, ipsosque separatos in eiusdem pugnae conflictu. debiliores efficiat, et ab eis iocunditatem unanimatis excludat: hoc ipsum insidiosè molitus in personas praefati ordinis, his diebus inter ipsas super diversis articulis discordiarum excitata materia, litium satis seminibus, et iactis seminariis iurgiorum. Nos autem. ipsius ordinis sanctitatem et claram famam cuius odor, sicut agri pleni suavitas cui Dominus benedixit, totam replet Ecclesiam singulari zelantes affectu, ne vel ipsius sanctitas talibus nutaret insultibus, vel famae claritas detractorum linguis exposita turbaretur, sed singula in eodem ordine locum, ut praemittitur, decenter sortita retineant, sicque contra praedicti Sizarae impetus de caelo efficacius ipsius ministerio dimicetur, et ipsum facilius, iuxta Debrae canticum, stellae in suo cursu et ordine manentes expugnent; principis putavimus obsistendum, exortam in eodem ordine super articulis praedictis dissensionis materiam, vitatis litigiorum anfractibus, et exclusis advocatorum tumultibus, salubris et celeris subscriptae provisionis nostrae compendio decedentes, nunc antiqua ipsius ordinis statuta interpretationis iuvando remedio, nunc eadem apostolica auctoritate firmando, nunc etiam quaedam nova de unanimi consensu Cisterciensis et quatuor infrascriptorum primorum, ac aliorum abbatum et quamplurium personarum ipsius ordinis in nostra constitutarum praesentia, statuendo.

2. Licet igitur contineatur in Carta praedicta, quod si qua domus eiusdem ordinis abbate proprio fuerit destituta, maior abbas de cuius domo domus illa exivit, ordinationis eius habeat

omnem curam, donec in ea abbas alius eligatur (domui autem Cisterciensis, quia mater est omnium, dum proprio abbate caruerit, quatuor primi abbates, scilicet de Firmitate, de Pontiniaco, de Claravalle et de Morimundo provideant, et super eos sit cura domus illius, donec abbas electus in ea fuerit et statutus), hoc tamen ex usu et consuetudine dicti ordinis generali sic interpretandum duximus, ut videlicet administratione vacantis monasterii remanente penes conventum eiusdem, si qua forsan emerint difficilia, propter quae, vel Cisterciensis ad dictos primos quatuor, vel aliorum monasteriorum conventus ad suos patres abbates duxerint recurrendum. Abbates ipsi curam et diligentiam habeant in consilio et auxilio postulantiis, prout eorum requiret necessitas, impendendis. Et licet administrationem penes singulorum monasteriorum vacantium conventus dixerimus secundum morem servatum hactenus, remanere, sigillum tamen praedicti monasterii Cisterciensis, eo vacante, prior ipsius custodiat consignatum et clausum, sicut hactenus fieri consuevit. In aliis vero monasteriis vacantibus, sigilla eorum patres abbates sigillis aliorum abbatum signata teneant et inclusa. In Carta etiam huiusmodi continetur, quod domo qualibet eiusdem ordinis abbate proprio, ut praedicitur, destituta, electionis die praefixa, etiam ex abbatibus, si quos illa genuerit, advocentur, et consilio ac voluntate patris abbatis, abbatem eligant abbates et monachi domus illius. Ad electionem autem Cisterciensis abbatis, praefixa et praenotata die, ad minus per quindecim dies, ex abbatibus quorum domus de Cistercio exierunt et ex aliis quos noverint praedicti abbates et fratres cistercienses idoneos, convocentur; et congregati in nomine Domini, abbates et monachi cistercienses abbatem eligant. Super quo contentione orta, quod id non servabatur iuxta ipsius Cartae tenorem: Nos attendentes quod, quamvis ab antiquo per abbates dicti ordinis ita fuerit ordinatum, id tamen in desuetudinem abiit, et iam de communi consuetudine soli monachi vacantis monasterii vocem in electione abbatis habere noscuntur; huiusmodi consuetudinem volumus et praecipimus observari, eam laudabilem et rationabilem iudicantes, cum ad ius commune redierit, quod fuerat contra iuris communis regulas constitutum, ita quod ea quae de vocandis aliquibus abbatibus, quorum domus de Cistercio exierunt (quod quidem de patribus abbatibus hactenus est servatum), et cetera quae de vocatione huiusmodi, quoad Cisterciensem, nec non quoad alia eiusdem ordinis monasteria, in Carta, ut praemittitur, continentur, eadem tam in ipso Cisterciensi quam in aliis monasteriis inviolabiliter observentur. Licet enim praedicti sic vocandi vocem in electione non habeant, eorum tamen praesentia posset esse multipliciter fructuosa. Ceterum, quia circa electionem abbatis praedicti monasterii Cisterciensis fuit ab aliquibus dubitatum, an possit usu aliquo tolerari, quod circa Cisterciensem electum retroactis temporibus est obtentum, videlicet ut Cisterciensis electus, si eius electio fuerit in concordia celebrata, administrare valeat etiam a nemine confirmatus, et sine confirmatione aliqua curam habeat animarum: Nos, ad huiusmodi dubitationem in perpetuum amovendam, statuimus ut in monasterio Cisterciensi celebrata electione. concorditer, secundum morem hactenus observatum, electus praedicto modo concorditer, eo ipso verus sit abbas Cistercii, et administrandi licentiam, curamque animarum habeat, ac in omnibus pro vero abbate perinde habeatur, ac si a Sede Apostolica confirmationis beneficium habuisset, a qua ipsum. intelligi volumus et statuimus confirmatum. Licet autem idem abbas Cistercii praedicto modo auctoritate apostolica confirmetur, nihil tamen. debeat per hoc eiusdem ordinis libertati, quam circa cessionem et amotionem abbatis ipsius idem ordo dignoscitur habuisse, quamque ipsi ordini manere volumus illibatam.

3. Et quia praefatus ordo, in multa simplicitatis puritate fundatus, profecit laudabiliter in eadem, Nos, circa electiones in monasteriis eiusdem ordinis faciendas, sic personas ipsius ordinis procedere toleramus, sicut hactenus processerunt, necessitatem servandi solemnitates seu formas contentas in generali concilio eis de gratia remittentes. Ordinamus autem quod in maioribus abbatiis generationem habentibus cum vacaverint, quindecim dierum ad minus ad eligendum terminus assignetur; et prior, supprior ac cellerarius vacantis monasterii convenient de electoribus quos idem prior, postquam de ipsis convenerint, in capitulo nominabit. Patres vero abbates vel visitatores nullum nominent electorem, nec electoribus praedicto modo creatis, simul vel singillatim aliquod dent praeceptum, nisi quod in publicò eis iniungant arctius, ut secundum suas conscientias provideant vacanti monasterio bona fide; nec alicuius vacantis monasterii pater abbas sibi nominari postulet electores, antequam in capitulo nominentur; nec aliquem ex congregatis ad eligendum electoribus ad se vocet, nec verbo vel scripto aut signo eis vel eorum alicui suam insinuet voluntatem; nec electioni clam vel palam impedimentum aliquod inferat, per quod electorum impediatur libertatem. Electam vero personam, si sufficiens et idonea vacanti monasterio fuerit, non refutet, et qui contra fecerit, graviter puniatur; nec aliquam personam amoveat ab officio, vel de monasterio eiiciat ipsius vacatione durante.

4. Insuper statuimus et ordinamus quod in ordine praedicto, iuxta morem laudabilem hactenus observatum, annis singulis generale capitulum celebretur, in quo viginti quinque diffinitores statuuntur hoc modo: abbas Cisterciensis tamquam pater, primus nominet quatuor diffinitores de generatione sua speciali, quos idoneos esse crediderit ad diffinitoris officium exercendum. Et exinde praedicti primi quatuor abbates, scilicet quilibet eorum, de generatione sua, quinque dicto abbati Cistercii seorsum vel coram aliis nominabit; ex quibus quinque abbas Cistercii, uno praetermisso, quatuor eligat quos sufficientes esse crediderit. Et sic viginti diffinitores erunt, suis quatuor cum ceteris numeratis; quod et praedictos quatuor primos abbates idem abbas Cistercii in capitulo die secunda capituli nominabit et diffinitores instituet, et ipse cum eis vicesimus quintus erit. Si quis vero ex praedictis quatuor primis abbatibus tunc non fuerit in huiusmodi capitulo, idem Cisterciensis de generatione absentis assumet quatuor diffinitores quos idoneos aestimabit. Ut autem praedicti Cisterciensis et quatuor primi abbates, Deum habentes prae oculis, odio et amore ac personarum acceptione postpositis, bona fide procedant; eosque qui nunc sunt et futuros in posterum, ad haec fideliter observanda, sub attestazione divini iudicii et in virtute obedientiae Apostolicae Sedi debitae obligamus, ordinantes et statuentes, quod litterae missae capitulo generali personae infamiam continentes, legantur coram diffinitoribus ordinis supradicti, et quod iudices dati ab eodem capitulo non subdelegant aliis vices suas. Diffinitiones quoque capituli non revocentur, praeter voluntatem diffinitorum in loco residentium consueto Statuta de cetero facienda non obligent, nisi in sequentis anni capitulo confirmantur, et per diffinitores nihil diffiniatur prius in capitulo non notatum. Stetur sententiae maioris partis eorum. Cumque ipsorum sententia in discordiam venerit, abbas Cistercii reputabitur pro duobus. Diffinitores vero nominati protestabuntur in capitulo, stando, per iuramentum in verbo sacerdotis, quod iniunctum sibi ministerium ad honorem Dei et utilitatem dicti ordinis fideliter exequentur. Hoc etiam ipse abbas Cisterciensis sedendo facere teneatur. De notandis autem his quae contra memoratum abbatem Cistercii dicta fuerint in capitulo, ita fiat, sicut in casu consimili de alio notaretur.

Eleemosynae vero quae mittuntur capitulo generali, recipiantur per duos abbates, quorum unus per eundem abbatem Cistercii, et alius per praedictos primos quatuor abbates, ponantur de cetero alternatim, ita quod quilibet de ipsis illum ponat secundum suum ordinem vice sua.

5. Denique, ne in ordine praedicto aliquae possint spinae succrescere vitiorum, praecipimus praedictum Cisterciense monasterium ab eisdem primis quatuor abbatibus annis singulis visitari. Et nisi de die alio abbas Cistercii cum eis convenerit in festo beatae Mariae Magdalenae fiat huiusmodi visitatio annuatim; nec liceat dicto abbati Cistercii diem mutare mutare conductam sine causa rationabili et urgente; quam si ei supervenerit, intimet eisdem primis quatuor abbatibus in tempore opportuno per se vel per nuntium, cum quo iidem abbates de die subroganda tractare valeant et etiam convenire. Quod si cum nuntio concordare nequiverint, ipsimet diem statuunt sive terminum competentem, et eidem abbati Cistercii per eundem nuntium vel alium intiment, prout viderint expedire; quae omnia dicti primi quatuor abbates bona fide et absque aliqua captione facere teneantur. Sane cum praedicti quatuor abbates Cistercium visitabunt, abbates et monachi socii visitorum ipsorum, in proclamationibus faciendis tam in capitulo monachorum quam etiam conversorum vocem liberam habeant, licet aliquando, prout fertur, eis fuerit denegata. Si quid autem in persona abbatis vel in aliis, in eodem monasterio crediderint reformandum, id eidem abbati suggerant, hoc est cum reverentia et honestate dicant, ac eum benignen moneant et hortentur, ut id emendet in se vel in aliis faciat emendari. Quod si facere forte noluerit insolenter, vel distulerit negligenter, servetur quod in eadem Carta caritatis continetur expresse: videlicet ut iidem quatuor primi abbates sub ceterorum abbatum nomine usque quater, ut corrigatur ipse et alios corrigere curet, admoneant; et cetera quae de aliis abbatibus in eadem Carta dicuntur, si incorrigibiles apparuerint, circa eum studiose adimpleant; excepto quod si sponte cedere noluerit, nec deponere, nec contumaci dicere anathema poterunt, donec aut in generali capitulo, atit si illud iam visum fuerit expectari non posse, in conventu alio, convocatis abbatibus qui de Cistercio exierunt et aliquibus aliorum, virum inutilem ab officio suo deponant. Conventum autem alium intelligimus eorundem abbatum concordem reditum ad processum huiusmodi faciendum in aliqua eiusdem ordinis abbacia, eo circa punitionem Cisterciensis abbatis moderamine adhibito, quod circa abbates alios inferius est statutum.

6. Ne vero visitatores monasteriis ad quae causa visitationis accesserint, nimium onerosi existant, statuimus et ordinamus quod maiores abbates cum visitaverint, decern evectionibus sint contenti. Monachi vero qui ad visitandum mittuntur, cum abbate sibi associato, senarium evectionum numerum non excedant. Qui autem aliter ex aliqua causa fecerit, praedictum numerum excedendo, veniam inde petat in sequenti capitulo generali. Patribus vero abbatibus vel visitoribus cum ad aliquod monasterium visitandum accesserint, in locis dumtaxat tutis et temporibus pacatis, nullus de monasterio ipso occurrere, vel post visitationem eos deducere teneatur. Nullus insuper pater abbas, vel etiam visitor in cellariis et domibus, in castris et villis non habentibus rura et vineas, ex quibus possit hospitalitas exhiberi, sibi provideri postulet vel occurrere. Nec aliquis teneatur ibidem transeuntibus occurrere, vel in aliquo providere. Visitoribus quoque seu aliis personis praedicti ordinis numquam plus quam duae pictantiae piscium ministrentur, nec de pluribus praesumat comedere, cui forte

fuerit ministratum, carnibus, nisi forsan in casu sedundum regularum concessio, exclusis omnino, et ipsarum esu penitus interdicto; et tunc ille solummodo comedat quern huiusmodi casus attinget. Patres abbates et visitatores in visitationibus officiales amovere poterunt, quos ex certis causis noverint amovendos, ita tamen quod causas depositionum vel amotionum abbati proprio, vel priori aut locum tenenti, si abbas forte defuerit, prius ostendant. Quod si proprius abbas vel prior accusatum apud patres abbates vel visitatores sufficienter excusare poterit, de plano sine strepitu et in ipsa visitatione, patres abbates et visitatores benigne huiusmodi excusationes admittant. Nullus vero monachus vel conversus emittatur ad aliam domum cuius culpa sine gravi damno vel scandalo in domo propria poterit emendari; et qui ernittendi fuerint, de quatuor aut quinque seniorum domus consilio emittantur. Quicumque vero aliquem aliter emiserint, omni sexta feria ieiunent in pane et aqua, donec emissus fuerit revocatus, vel emittens fuerit in certo et firmo proposito revocandi eundem. 7. Et licet patres abbates seu visitatores deputati ab eis secundum formam praedicti ordinis audire possint statum domorum et personarum, in visitationibus publice vel privatim tamen super his quae sibi privatim suggesta fuerint, non procedant ad punitionem personarum, nisi prius coram accusato, in praesentia quatuor vel quinque seniorum domus, publicata fuerint in secreto; et tunc de plano et sine strepitu videant si sint vera, et si super eis ad punitionem fuerit procedendum. Porro ut visitatio in caritate procedat, nulla de cetero in ordine praefato exactio, subventio vel collecta (salvo statuto in eadem Carta caritatis contento) petatur, vel fiat a quocumque patre abbate vel visitatore, sive sit abbas, sive sit monachus, nec aliquis recipere donum suspectum attentet. Illi tamen qui mittentur vel ibunt ad regiones remotas gratia visitandi, poterunt moderate necessaria recipere ab illis qui eis ex caritate ac mera liberalitate et sine sui gravamine voluerint subvenire; qui vero contra haec aliquid recipere praesumpserint, graviter puniantur. Sane visitatores visitationes suas ultra triduum continuum non protelent. Quod si ex iusta et manifesta causa aliter facere compellantur, causam huiusmodi teneantur intimare sequenti capitulo generali. 8. Ceterum ut circa depositiones abbatum via malitiae praeccludatur, statuimus ut quicumque abbatem aliquem deposuerit, causam depositionis et processum habitum circa ipsam, per litteras suo et abbatum qui depositioni eidem interfuerint sigillis signatas, in sequenti capitulo generali, nullo etiam requirente vel proclamante, insinuare ac exponere teneatur. Dicti etiam abbates, si praesentes fuerint, processum depositionis eiusdem, et an de consilio eorum sic fuerit processum, exponant; et tunc generale capitulum. utrum depositio iusta vel iniusta fuerit iudicabit. Quod si praedicti abbates praesentes non fuerint, hoc ipsum per suas patentes litteras generali capitulo explicite attestentur et omnes praedicti supra suas conscientias hoc: facere teneantur. Et ut abbatibus praedicti ordinis subtrahatur materia delinquendi, nec ipsi conqueri valeant per eorum patres abbates se indebite fore gravatos, statuimus et ordinamus quod pater abbas subiectum, sibi abbatem deponere debeat, pro causis dumtaxat inferius annotatis, videlicet, pro haeresi, pro simonia manifesta, pro immunditia carnali, pro dilapidatione sui monasterii enormiter alienando vel dissipando bona, pro furto, homicidio, gravi sortilegio, solemni periurio, pro conspiracyone, et si falsarius fuerit litterarum Summi pontificis, vel sanctae romanae Ecclesiae cardinalium, principum, episcoporum, vel abbatum ordinis supradicti, et si contra communia instituta ipsius ordinis privilegia impetraverit, vel retinuerit, aut uti praesumpserit impetratis. In aliis autem casibus superius non expressis, iniungat ei pater abbas vel visitator ut veniam petat in sequenti capitulo generali, ad arbitrium

ipsius capituli per depositionem vel aliter puniendus. Depositus autem. a regimine abbatae, si sententia depositionis suae. apparuerit iniusta ex ordine et ex causa, restituatur per generale capitulum, et deponens ibidem. recipiat talionem. Si vero circa huiusmodi depositionum. sententias in modo tantum vel in ordine sit erratum, causa depositionis legitima existente, tunc non restituatur depositus, et deponens circa depositionem ad arbitrium dicti generalis capituli puniatur. In casibus quoque in quibus, peracta poenitentia, infamia remanet, depositus ineligibilis sit omnino; in illis in quibus post peractam poenitentiam. nulla infamia remanet, postquam. Impostam poenitentiam peregerit, eligibilis habeatur. Et quia per obligationes ipsius ordinis multa posset idem ordo incurrere detrimenta, statuimus, ordinamus et providemus, quod nullus praedictum ordinem. valeat obligare. Praemissa igitur quae pro utilitate, honore ac statu prospero dicti ordinis duximus statuenda, universa et singula in perpetuum ab universis personis ipsius ordinis inviolabiliter observari praecipimus; et ne tradantur oblivioni, vel neglectui habeantur, in generali capitulo annis singulis recitari. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam. nostrae provisionis, decisionis, interpretationis, constitutionis et ordinationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem. hoc attentare praesumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum. Petri et Pauli apostolorum eius, se noverit incursurum.

Datum Perusii quinto idus Iunii, pontificatus nostri anno primo.

D. Josephus-Maria CANIVEZ, *Statuta Capitulum Generalium Ordinis Cisterciensis ab anno 1116 ad annum 1786*, in Bibliothèque de la revue d'histoire ecclésiastique, Louvain, 1935